

Anotácie

Všeobecné / General

BESEDIČ, Martin. *Pečate bratislavských cechov*. Bratislava : Slovenské národné múzeum, 2023, 268 s. ISBN 978-80-8060-550-6.

Slovenské národné múzeum vydalo v roku 2023 v rámci edície Museion, ktorá je zameraná na vydávanie monografií zo všetkých základných oblastí vedecko-výskumnej činnosti Slovenského národného múzea už v poradí 7. zväzok pod názvom *Pečate bratislavských cechov*. Autorom publikácie je Martin Besedič, dlhoročný odborný pracovník Slovenského národného múzea - Historického múzea, kurátor a kustód zbierky cechov a remesiel a zároveň vedúci oddelenia starších dejín.

Publikácia sa obsahovo člení na úvod, 5 hlavných kapitol, záver, samostatné zhrnutie v anglickom i v nemeckom jazyku, poďakovanie, pramene a literatúru, zoznam skratiek a značiek, register mien, zdroje a autorov fotografií. V úvode monografie autor vyzdvihuje dôležitosť dejín cechovníctva ako významnej kapitoly hospodárskych dejín, ktoré už od prelomu 14. - 15. storočia predstavovali východisko rozvoja remeselnej výroby. Autor si v práci stanovil cieľ predstaviť vznik a vývoj cechovej sfragistiky v našom hlavnom meste na základe súboru pečatidiel a ich odtlačkov, ako i dôležitosť cechového pečatidla v živote cechu a jeho používanie.

Prvá kapitola pod názvom *Súčasný stav skúmania problematiky vo svetle domácej a zahraničnej literatúry* (s. 8 - 13) ponúka čitateľovi prehľad doposiaľ publikovaných informačných zdrojov k sfragistike, ako pomocnej vede historickej. V rámci prehľadu sa orientuje na domáce i zahraničné (české, rakúske, maďarské i nemecké) publikácie staršieho dáta, pričom upriamuje pozornosť na spoločné prvky cechovej organizácie v tom-

to geografickom prostredí. Zároveň dáva do pozornosti štúdie v odborných periodikách (múzejných, historických, archivárskych), ako i heraldickú literatúru.

Rozsahovo obsiahlejšia druhá kapitola *Náčrt vývoja cechovej organizácie na území Slovenska s príhľadnutím na Bratislavu a jej okolie* (s. 14 - 29) je podrobnejšie rozčlenená na päť podkapitol, v ktorých autor postupne predstavuje vplyv kolonizácie zo západnej Európy na rozvoj remesla na Slovensku vo vrcholnom stredoveku, cechovú organizáciu v Uhorsku, ako aj začiatok cechov v našom hlavnom meste. Následne sústreďuje pozornosť na remeselnú výrobu a cechy v Bratislave a okolí (so zreteľom na Stupavu, Malacky, Veľké Leváre, Šamorín, Štvrtok na Ostrove, Dunajskú Strelu, Pezinok, Modru a Svätý Jur) v 16. - 17. storočí. Ďalšia podkapitola dáva do pozornosti postavenie remesiel a cechov v Bratislave v 18. storočí a následné reformy. Posledná časť druhej kapitoly je venovaná 19. storočiu, rozkladu cechovej organizácie a samotnému zániku cechov. V záverečnej časti sa tak dozvedáme o historických skutočnostiach podmieňujúcich vytlačenie remeselnej malovýroby na okraj hospodárskeho významu.

V poradí tretia kapitola *Pečatidlá a pečate bratislavských cechov* (s. 30 - 114) sa rovnako ako predchádzajúca časť publikácie delí na podkapitoly. V tejto časti sa čitateľ oboznámi celkom s tromi podkapitolami, pričom prvá venuje pozornosť významu pečatidiel pre vykonávanie úradnej agendy v cechu a druhá zhotoviteľom pečatidiel, ku ktorým patrili pôvodne zlatnícke cechy, ako i iní kovomeselníci (kováči, zámočníci). Samostatná podkapitola je venovaná vonkajším znakom pečatidiel. Autor sa v tejto časti publikácie detailnejšie venuje materiálom, z ktorých boli typáriá (pečatné dosky) vyrobené, ich tvarom, rozmerom pečatnej dosky a pečate, ako i drždálam. Najväčšia pozornosť je zameraná na pečatný obraz, symboliku cechových remesiel. Na základe analýzy remeselnej symboliky na cechových pečatidlách a pečatiach rozlišuje jednotlivé atribúty, vysvetľuje pracovné náplne remesiel, ich výrobné postupy a typické výrobky. Postupne je v pub-

likácii predstavených v abecednom poradí viac ako 50 cechových remesiel (napr. cinári, čižmári, debnári, farbiari, gombikári, klobučníci, knihviazači, ...) s uvedením pomenovania remeselníkov v nemeckom, latinskom a maďarskom jazyku v najčastejšie uvádzanej podobe, ktorá sa vyskytuje v prameňoch. Kapitoly dopĺňajú fotografie pečatidiel, cechových výrobkov, ako aj dobové zobrazenia remeselných dielní.

Autor v predposlednej, štvrtej kapitole práce pod názvom *Nápisy* (s. 115 – 121) venuje pozornosť legendám (textom) na typárňach, prevládajúcim jazykom na skúmaných súboroch pečatidiel a pečatí, paleografickej stránke a výtvarným prevedeniam nápisov. Dôležitosť kládol aj na interpunkciu a skracovanie slov, ktorá v prípade pečatidiel bola priam nevyhnutnosťou a rovnako sa v kapitole zaoberá i datovaním pečatidiel a pečatí.

Záverečná kapitola *Katalóg* (s. 123 – 239) tvoriaca polovicu monografie je systematicky členená na osem častí: 1. Názov, 2. Vlastník, evidenčný záznam, 3. Lokalita pôvodu, 4. Datovanie, 5. Vonkajší opis (materiál, tvar, farba, súčasti), 6. Rozmery, 7. Pečatný obraz, ohraničenie pečate, 8. Kruh opis, legenda. Následne ponúka čitateľovi prehľad 116 pečatidiel a pečatí cechov z Bratislavy a okolia s fotografickým vyobrazením a v štruktúre predstavenej na začiatku kapitoly. V závere publikácie autor hodnotí výsledky svojho výskumu zameraného na problematiku cechovej sfragistiky na príklade pečatí a pečatidiel predovšetkým z Bratislavy a okolia. Prácu dopĺňa zhrnutie v anglickom i nemeckom jazyku, poďakovanie a zoznam prameňov a literatúry (vrátane muzeálnych zbierok). V samotnom závere monografie je pre čitateľa k dispozícii zoznam skratiek a značiek, register mien, zdroje a autori fotografií. Publikácia *Pečate bratislavských cechov* je zaujímavou sondou do veľkej oblasti cechovej a remeselnej sfragistiky a vďaka svojmu kvalitnému obsahovému i grafickému spracovaniu zaujme nielen pre odbornú, ale i laickú verejnosť.

Kamila Pišová

NOVOTNÁ, Mária (ed.). *In Nomine civitatis Leutscha. O tých, ktorí zanechali stopu*. Levoča : Slovenské národné múzeum – Spišské múzeum v Levoči, 2023, 159 s. ISBN 978-80-8060-549-0.

V roku 2023 vydalo Slovenské národné múzeum – Spišské múzeum v Levoči zaujímavú publikáciu venovanú výnimočným osobnostiam z dejín mesta Levoča v časovom období od 15. po 19. storočie pod názvom *In Nomine civitatis Leutscha. O tých, ktorí zanechali stopu*. Publikácia zachytáva osudy historických osobností, ktorým bola v rokoch 2020 – 2022 venovaná i výstava s rovnomeným názvom. Kniha obsahuje okrem úvodu, zoznamu skratiek a literatúry celkom deväť príspevkov z pera ôsmich autorov, pričom každý je venovaný konkrétnej historickej osobnosti. Na záver každého príspevku je publikované resumé v anglickom jazyku.

Prvý príspevok od historika Miroslava Lacka pod názvom *Ján I. Thurzo (1437 – 1508) – európsky veľkoobchodník a inovátor* (s. 6 – 29) sústreďuje pozornosť na osobnosť Jána I. Thurza, jeho pôsobenie medzi Levočou a Krakovom v 15. – 16. storočí, podnikateľské aktivity v súvislosti s ťažbou rúd, či založenie fuggеровsko-thurzovskej spoločnosti. Zároveň autor čitateľom predstavuje postavu Jána I. Turza aj ako mecena umenia a kultúry, čím osvetľuje i jeho počiny v uvedenej oblasti zostávajúce v pozadí.

Štúdia historičky umenia a bývalej riaditeľky SNM-Spišského múzea v Levoči, Márie Novotnej, *Majster Pavol z Levoče* (s. 30 – 49) je venovaná osobnosti významného stredovekého umelca. Autorka vo svojej štúdiu predstavuje najstaršie písomné doklady informujúce o dôležitých udalostiach v živote Majstra Pavla a rovnako sa zmieňuje aj o jeho možných obchodných aktivitách. Najväčšiu pozornosť venuje jeho dielu, štýlu tvorby, predstaveniu významných diel nevyhnutným hlavným oltár v Levoči. V záverečnej časti štúdie predstavuje ako vznikala jeho „kult“ rezbára a tiež formy prezentácie života i diela tohto významného stredovekého rezbára, ktoré sa pretavili nielen do výstav-

nej činnosti, ale i iných umeleckých oblastí (literatúra, film, divadlo, fotografia).

V poradí tretí príspevok z autorského pera Tünde Lengyelovej *Kronikár Gašpar Hain* (s. 50 – 60) predstavuje autora Levočskej kroniky, ktorá patrí k jedným z najbohatších informačných prameňov nielen Levoče, Spiša, ale i Horného Uhorska. Prostredníctvom zápisov vedených v spomínanej kronike predstavuje životné mílniky a dôležité udalosti zo života Gašpara Haina (1632 – 1687).

Ďalší príspevok *Brewerovci v Levoči* (s. 61 – 71) od autorky Lucie Laciňákovej upriamuje pohľad na tradíciu kníhtlačiarstva v Levoči späť s jeho významným predstaviteľom – Samuelom Brewerom. Nakoľko s tradíciou tlače kníh začali už jeho predkovia, problematiku uchopila komplexne – predstavením genézy vývoja kníhtlače na území mesta Levoča a najznámejších členov rodiny Brewerovcov.

Majstroví zlatníckeho remesla *Ján Silaši – známy i neznámy* (s. 72 – 90) venuje pozornosť vo svojej štúdiu historička umenia Alena Piatrová. V rámci svojho príspevku predstavuje čitateľom osobnosť odborníka zlatníckeho umenia Jána Silašihu. Príspevok je členený na niekoľko častí, pričom v úvode autorka objasňuje cieľ svojej práce – predstaviť málo známe/neznáme diela zlatníckeho majstra. Následne sa zameriava na zlatníctvo v spojení kultúrneho dedičstva v Levoči, osobu Silašihu ako fenoménu odborného záujmu, prezentáciu jeho diel, samotnú tvorbu a zároveň upriamuje pozornosť na jeho známe i neznáme diela, ich príbehy, ako aj spojitost s autorstvom zbierok na hrade Krásna Hôrka. V závere autorka sumarizuje zistené poznatky v súvislosti s tvorbou J. Silašihu a novými objavenými dielami, ako aj potrebou uchovania jeho „zlatej stopy“.

Osobnosť ženy v dejinách Levoče pod názvom *Juliana Korponayová Gécziová. O žene, ktorú čas zmenil na legendu* (s. 91 – 103) predstavila vo svojom príspevku riaditeľka SNM-Spišského múzea v Levoči a historička umenia Dáša Uharčeková Pavúková. Vo svojom príspevku predstavuje Julianu Korponayovú na jednej strane ako historickú osobnosť so zreteľom na zlomové historické udalosti z jej života týkajúce sa prevažne protihabsbur-

ského povstania Františka II. Rákoczyho a následných udalostí v súvislosti s jej väznením, mučením i popravou, na strane druhej ako legendu – Levočskú bielu pani, ktorou sa stala vďaka spojeniu romantického spisovateľa Móra Jókai a maďarského historika Kálmána Thalyho.

Jozef Czauzčík – maliar biedermeierovských čias a jeho klientela (s. 104 – 125) je v poradí siedmym článkom publikácie od autorky Marty Herucovej, ktorá vo svojej práci predstavuje život a dielo jedného z najznámejších spišských maliarov 19. storočia.

Ôsmy príspevok s názvom *Andrej Probstner ml.* (s. 126 – 135) od archivárky Aleny Kredatusovej orientuje pozornosť na rod Probstnerovcov, konkrétne na jedného z jeho významných predstaviteľov, levočského rodáka Andreja Probstnera ml. Autorka sa v úvode príspevku venuje rodu od prvých písomných informácií až po ich osudy bezprostredne spojené s mestom Levoča. Následne sústreďuje pozornosť predovšetkým na život a aktivity Andreja Probstnera ml., ktorého opisuje ako vzdelaného a kultúrne rozhladeného človeka. Vo svojej práci popisuje jeho kontakty so štúrovcami, podnikateľské aktivity v hospodárskej oblasti (najmä v baníctve a hutníctve), ako aj funkcie vo verejnom živote.

Publikáciu uzatvára štúdia s názvom *Ján Rombauer a reminiscencie flámskych a nizozemských obrazov* (s. 136 – 148) opäť z autorského pera historičky umenia Marty Herucovej. Autorka tentokrát vo svojom príspevku zachytáva život a dielo spišského maliara – levočského rodáka Johanna Rombauera a zároveň ponúka porovnanie jeho osoby s Jozefom Czauzčíkom, Rombauerovým vrstovníkom, o ktorého živote a diele publikovala v anotovanej publikácii samostatný článok.

Kniha na záver obsahuje zoznam použitých prameňov a literatúry. Kvalitné grafické spracovanie, bohatý obrazový a fotografický materiál priaznivo dotvárajú celkový dojem publikácie, ktorá zaiste upúta záujemcov o regionálnu históriu.

Kamila Píšová

KONEČNÝ, Peter (ed.). *Zborník Slovenského banského múzea XXVII. Banská Štiavnica : Slovenské banské múzeum, 2023, 121 s. ISBN 978-80-85579-63-5.*

Slovenské banské múzeum v Banskej Štiavnici vydáva interdisciplinárny recenzovaný zborník, ktorý je zameraný na humanitné, prírodné a spoločenské vedy tematicky zamerané na dejiny baníctva, banských miest, hutníctva a geologických vied. V roku 2023 vyšlo 27. číslo Zborníka slovenského banského múzea.

Časť štúdie sa skladá z úvodu a troch samostatných prác. Autorom úvodu je Peter Konečný historik, ktorý sa venuje dejinám vedy a techniky. Úvod nesie názov „*Úradnícke elity v uhorskom baníctve a hutníctve medzi 16. a 19. storočím – úvod*“. Autor sa v úvode venuje pohľadu na výskum úradníckych elit na Slovensku a približuje nám historiografiu ktorá sa venovala tejto téme. Ďalej nám približuje tri štúdie tematického zborníka SBM číslo 27.

Autorom prvej štúdie je historik Miroslav Lacko, štúdia má názov „*Habsburgische verwalter der neusohler bergkammer und kupferhandlung im 16. jahrhundert*“. Štúdia sa venuje správcom banskej komory a mediarskeho podniku nachádzajúceho sa v Banskej Bystrici, ktorí boli dosadení Habsburgovcami, po tom ako prebrali komoru a spomínaný mediarsky podnik v roku 1546. Tomáš Pastucha historik pôsobiaci v Slovenskom banskom múzeu je autorom v poradí druhej štúdie s názvom „*Albrecht Grueber a jeho pôsobenie v Banskej Štiavnici v 17. storočí*“. Venuje sa zámožnému banskému podnikateľovi Albrechtovi Grueberovi. Autor nám na základe archívneho výskumu približuje jednu z mnohých významných postáv banskoštiavnického baníctva v 17. storočí. Poslednou štúdiou v zborníku je príspevok historika Lukáša Pateru, ktorá nesie názov „*Manažment železornudných závodov kniežacej tešínskej komory na Spiši v druhej polovici 19. storočia*“. Táto práca nás oboznamuje s modernými štruktúrami banskej správy na príklade manažmentu želez-

lezornudných závodov na Spiši, ktoré v tom období patrili kniežacej tešínskej komore.

Druhá časť zborníka nesie názov *Recenzie a anotácie*. Pozostáva z príspevkov troch autorov. Prvým je príspevok Miroslava Lacka, ktorý recenzuje publikáciu Petra Kadleca „*Vzdělání – společnost – hospodárství*.“ S podtitulom *Utváření profesně vzdělávací infrastruktury v Předlitavsku od poloviny 19. století do roku 1914 na příkladu rakouského Slezka*. Názov v poradí druhého príspevku je „*Realita je len maskou ducha. Nová monografia Edmunda Gwerka v koncepcii Zsófie Kiss-Syemán*.“ Autorkou príspevku je Mária Janušková. Tomáš Pastucha je autorom tretieho príspevku s názvom „*Der Thurzo-Kodex*.“ Autor v tomto príspevku recenzuje publikáciu Miroslava Lacka a Eriky Mazerovej *Der Thurzo-Kodex (eine einzigartige Quelle zum europäischen Bergrecht und Münzwesen um 1500)*.

V poradí tretia časť zborníka má názov *Správy*. Autorom prvej správy s názvom „*Otázniky nad novou definíciou pojmu múzeum*“ je Richard R. Senček. Ktorý nám približuje muzeologický seminár s názvom *Nová definície muzea a její klady a zápory*, uskutočneným 7. a 8. marca v Technickom múzeu v Brne. Tomáš Pastucha napísal správu s názvom „*Vernisáž výstavy Stroj, ktorý zmenil svet (príbeh ohňového stroja Isaaca Pottera)*“. Autor nám približuje výstavu ktorá vznikla v spolupráci Slovenského banského múzea a Slovenského banského archívu a bola verejnosti prístupná v Banskej Štiavnici od júla 2022 do konca januára 2023. V poradí tretiu správu s názvom „*Ekologizácia prevádzky v múzeu. Prvé pozorovania a skúsenosti Slovenského banského múzea*“ napísali Emília Švecová a Silvia Herianová. Správa nám približuje prezentáciu na konferencii *Heritage and Development, 6th Heritage Forum of Central Europe*, konanej 16. až 18. júna 2021 v Krakove. Ďalšia správa nesie názov „*Spomienka na doc. Ing. Ivana Herčka CSc., významnú osobnosť slovenskej muzeológie, pri príležitosti jeho nedožitých 80. narodenín*.“ Autorka Elena Hegyi nám približuje pôsobenie Ivana Herčka v Slovenskom banskom múzeu v Banskej Štiav-

nici, v múzeu vo Svätom Antone a jeho publikačnú činnosť a ocenenia. Posledná správa ma názov „Prvá úspešná crowdfundingová kampaň múzea - Chvála zberateľstvu: klenoty múzea v Banskej Štiavnici (slovenská platforma StarLab)“, jej autorkou je Adriana Matejková. Táto správa nám prináša informácie o úspešnej kampani Slovenského banského múzea v Banskej Štiavnici v snahe získať finančné prostriedky na vydanie publikácie za pomoci neziskovej platformy StarLab.

Posledná časť zborníka má názov „*Tematická bibliografia 2013 - 2021*“. Prináša výberovú bibliografiu slovenských a českých prác, ktoré sa venovali problematike baníctva a hutníctva, vydaných v rozmedzí rokov 2013 až 2021.

Zborník Slovenského banského múzea XXVII nám prináša výber prác slovenských historikov, venovaných problematike úradníckych elít v uhorskom baníctve zameraných na územie dnešného Slovenska. Môžeme konštatovať, že nám priniesol mnoho nových a zaujímavých poznatkov k téme úradníckych elít v uhorskom baníctve, ktoré budú prínosne nielen pre odbornú, ale aj laickú verejnosť.

Štefan Dvorský

TURÓCI, Martin. *Železničky Žilinskej župy, Veľká kniha o takmer zabudnutých dopravných koridoroch*. Martin : Žilinský samosprávny kraj - Matica slovenská, 2023, 272 s. ISBN 978-80-89944-01-9.

Žilinský samosprávny kraj v spolupráci s Maticou slovenskou vydal v roku 2023 knihu „*Železničky Žilinskej župy s podtitulom Veľká kniha o takmer zabudnutých dopravných koridoroch*“. Na knihe spolupracovalo Považské múzeum, Kysucké múzeum, Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava a Liptovské múzeum.

Úvod do knihy napísal nový riaditeľ Liptovského múzea Martin Hromada. Samotný úvod, ako aj úvod do jednotlivých kapitol a popisy k fotografiám sa v knihe nachádzajú aj v anglickej mutácii.

Prvá kapitola knihy má názov „*Matka úzkokolajných železníc*“, autorom kapitoly Martin Turóci historik Kysuckého múzea. Autor sa v kapitole venuje Košicko-bohumínskej železnici je počiatkom, hospodárskym faktorom, výstavbe železnice a technickým údajom. Taktiež sa venuje úlohe Košicko-bohumínskej železnici pri vzniku a prevádzke lesných železníc na území Žilinského kraja. Na zaver píše autor o vedľajších tratiach a vlečkách. Súčasťou textu sú aj dobové fotografie a pohľadnice. Druhá kapitola nesie názov „*Konečná stanica Chmúra*“, autorom je Martin Turóci a Vladimír Homola, pôsobiaci v Kysuckom múzeu. Kapitola sa venuje Kysuckej lesnej železnici, jej začiatkom, prvým rokom prevádzky, ako aj odbočným tratiam, lokomotívam a jej postupnému zániku. Text dopĺňajú mapy železničnej trate, dobové fotografie železnice, lokomotív a vozňov. „*Klapot kolies v údolí Bielej Oravy*“ je názov v poradí tretej kapitoly publikácie. Autorom kapitoly o Oravskej lesnej železnici je Martin Chmelík historik Oravského múzea P. O. Hviezdoslava. Približuje nám výstavbu lesnej železnice v režii Oravského komposesorátu, železničnú trať jej prevádzkovateľov a postupné prestavby trate. Súčasťou kapitoly je aj opis najvýznamnejších železničných staníc, lokomotív ako aj samotný zánik lesnej železnice. Stanislav Kamenár napísal štvrtú kapitolu publikácie s názvom „*Prvá v strednej Európe*“. Autor v nej mapuje históriu Lubochnianskej lesnej železnice. Venuje sa spusteniu prevádzky píly, vodnej elektrárne a výstavbe a začiatkom lesnej železnice. Ďalej pokračuje opisom histórie železničnej trate jej vozového parku, až po zrušenie železničnej trati a snahe o zachovanie pamiatky na toto technické dielo. Text je doplnený dobovými fotografiami, pohľadáčkami a mapami.

V poradí piata kapitola knihy má názov „*Korýtkom za rekreáciou a oddychom*“. Napísal ju publicista Dušan Lichmer. Na začiatku kapitoly sa dozvedáme o neúspešnej snahe prepojiť mesto Ružomberok s Banskou Bystricou železničnou traťou a o výstavbe železničnej trate do Korytnice. Ďalej kapitola pokračuje opisom histórie korytnickej železnice,

lokomotív a vozňov. Bohatá obrazová príloha nám približuje trasu železnice, dobový železničný poriadok, fotografie a nákresy lokomotív o vozňov. Autorom šiestej kapitoly je Miroslav Nemeč, historik Liptovského múzea. Kapitola nesie názov „Z Liptovského Hrádku pod Kráľovu hoľu“. Kapitola približuje históriu Považskej lesnej železnice nazývanej aj Čiernovážska železnica od jej počiatkov, až po jej zánik a vytvorenie expozície Liptovského múzea. Text doplní mapa železnice dobové fotografie a pohľadnice. Siedma kapitola má názov „Antimónová železná cesta“. Autorom kapitoly je Dušan Lichner. Na začiatku približuje obec Dúbravu a históriu ťažby antimónu, ďalej sa venuje doprave na povrchu a v podzemí antimónových baní. Približuje špecifiká dopravy v podzemí a zaujímavý vozový park železnice. Taktiež sa venuje problematike nakládky a vykládky vyťaženeho materiálu a štatistickým údajom. História banskej železnice dopĺňajú dobové fotografie nákresy a schémy. Poslednú kapitolu knihy „Od dreva k turistom“ napísal Peter Šimko. Opisuje nám súčasný stav muzeálnych expozícií z oblasti železníc a dopravy v Žilinskej župe. Autor sa v nej venuje expozíciám Považského múzea, Kysuckého múzeu, múzea P. O. Hviezdoslava a Liptovského múzea ako aj návštevnosti železničných expozícií.

Na konci knihy sa nachádza zoznam archívnych prameňov použitej literatúry a zdrojov. Kniha nám prináša zaujímavý pohľad o takmer zabudnutých železničných tratiach severného Slovenska. Môže tak zaujať odbornú, ako aj laickú verejnosť.

Štefan Dvorský

Stredovek/Middle ages

PAPAJÍK, David. *Všeobecné dejiny stredoveku v dobových dokumentech. Vysokoškolská učebnice*. Ružomberok : VERBUM vydavateľstvo KU, 2023, 138 s. ISBN 978-80-561-1007-2.

David Papajík je autorom, ale aj spoluautorom viacerých monografií a vedeckých člán-

kov, venujúcich sa rozličným témam z obdobia stredoveku. Jedna z jeho najnovších publikácií nesie názov *Všeobecné dejiny stredoveku v dobových dokumentech* (2023). Ide o vysokoškolskú učebnicu, prezentujúcu 38 dobových prameňov, zoradených chronologicky a pokrývajúcich rozpätie rokov 313 – 1517. Výber týchto prameňov bol zasadený do európskeho kontextu a podmienený tým, že ide o selekciu najdôležitejších prameňov všeobecných stredovekých dejín, pričom tento ich výber autor zdôvodnil aj tým, že sám má ako akademik skúsenosť s výukou všeobecných dejín stredoveku a jednotlivé pramene sa v rámci výučby častokrát spomínajú bez toho, aby sa s nimi študenti konkrétne stretli či oboznámili. Autor David Papajík si je ale vedomí istých limitov, a preto nechce daný súhrn prameňov považovať za reprezentatívny.

Cieľom tejto publikácie je poskytnúť študentom pomôcku, ktorá by im bola nápomocnou pri nadobúdaní jednej z dôležitých kompetencií každého historika: vedieť pramene kriticky hodnotiť. Jednotlivé pramene sa rozhodol autor preložiť do českého jazyka, čím ich v istom zmysle pre študentov didaktizoval a uľahčil im tak prístup, keďže väčšina týchto prameňov bola napísaná v latinskom jazyku. Zároveň neuviedol vždy plné znenie daného textu. Obmedzil ho len na tú časť, ktorá vystihuje hlavnú podstatu prameňa. Učebnica adresátom prezentuje rozličné typy a dobové žánre dokumentov. Študenti sa môžu zoznámiť so spôsobom, akým sa písalo a myslelo v danom období, so stredovekými reáliami či ako sa jednotlivé udalosti datovali. Nie je našim cieľom predstaviť všetky dokumenty, ktoré sú v učebnici zahrnuté, napriek tomu ale uvádzame niektoré z nich, aby sme poskytli aspoň čiastočný obraz. Prvým prameňom, ktorý autor vo svojej učebnici ponúka, je úryvok z Milánskeho ediktu z roku 313. Prostredníctvom tejto učebnice sa ale dočítame ako boli opísané Huni, bitka na Katalaunských poliach, ďalej nájdeme napríklad úryvok z Koránu, čitateľ sa dozvie ako vyzerala kráľovská či cisárska korunovácia, ďalej tam je umiestnený i dokument pápeža Gregora VII.

Dictatus papae. Študenti sa môžu oboznámiť aj s tým, ako vyzerala exkomunikácia, nájdu tam napríklad text Mohačského mieru cisára Henricha IV. z roku 1103, Wormský konkordát z roku 1122, ďalej sa môžu dozvedieť ako vyzerala lenná zmluva a aké práva a povinnosti stanovovala. Okrem iného tam je uvedená aj *Veľká listina slobôd*, rozsudok nad Johankou z Arku či mnohé ďalšie pramene. Zbierku autor uzatvoril 95 tézami Martina Luthera. Keďže adresátmi učebnice sú síce najmä slovenskí študenti, autor predpokladá, že táto učebnica bude používaná aj v Českej republike. To je zároveň dôvod, prečo sú v rámci nej zaradené aj dva pramene pojednávajúce o dejinách Uhorska (správa Ota Frisinského o pomere v Uhorsku a Zlatá bula kráľa Ondreja II.).

Autor pred každým z prameňov umiestnil krátku charakteristiku dobového dokumentu, ktorá ale neprezrádza viac, ako by bolo nutné. Keďže zámerom autora je, aby otázky, umiestnené za prameňmi, nútili študentov zamyslieť sa a hľadať tak odpovede v danom dokumente. V opačnom prípade by odpovede mohli nájsť v krátkej anotácii prameňa. Každý prameň je sprevádzaný vždy tromi otázkami, ktoré sa snažia napomôcť študentovi naučiť sa kriticky postaviť k daným dokumentom a následne ich vedieť zhodnotiť, pričom študenti vychádzajú aj zo svojich nadobudnutých vedomostí o danej problematike. Konkrétne otázky môžu povzbudiť študentov nezostať pri nadobudnutých poznatkoch, ale ich stavať do kontextu a využívať rôzne myšlienkové operácie. Zároveň texty môžu dopĺňať, a teda aj prehľbovať samotné učivo stredovekých dejín alebo motivovať k ich ďalšiemu štúdiu.

Okrem iného táto publikácia môže poslužiť ako pomôcka pre stredoškolských učiteľov dejepisu, v ktorej môžu nájsť pramene z obdobia stredoveku, dotýkajúcich sa európskych dejín, čím tak môže učiteľom uľahčiť prípravu a študentov zoznámiť s rôznymi typickými prameňmi daného obdobia.

Annamária Adamčíková

FILIPOVIĆ, Emir Omar. *Kotromanići. Stvaranje i oblikovanje dinastičkog identiteta u srednjovjekovnoj Bosni*. Sarajevo : Filozofski fakultet Univerziteta, 2022, 220 s. ISBN 978-9926-491-04-8.

Emir Omar Filipović je bosenský historik, medievalista, pôsobí na Filozofickej fakulte univerzity v Sarajeve. Zameriava sa stredoveké dejiny Bosny a na pomocné vedy historické. Novým knižným titulom z pera tohto autora je publikácia o stredovekom bosenskom panovníckom rode, pričom názov knihy je možné preložiť ako *Kotromaničovci. Tvorba a formovanie panovníckej identity v stredovekej Bosne*.

Kotromaničovci vládli v stredovekej Bosne najneskôr od polovice 13. storočia do 1463. Za tú dobu sa vyvinula myšlienka, že autoritu dostávali priamo z božej milosti, pričom ich autorita nad Bosnou bola vážnejšie spochybnená len jediný raz, a to začiatkom 14. storočia. Navyše aj v prípadoch, kedy došlo k zosadeniu kráľa, ich nástupcovia boli vždy volení spomedzi Kotromaničovcov. Ako Filipović uvádza v úvode publikácie, práve táto skutočnosť vnášala istú stabilitu štátnemu útvaru, ktorý sa rozprestieral na pomedzí latinského a pravoslávneho sveta a medzi silnými štátnymi útvarmi, teda Uhorským kráľovstvom a Osmanskou ríšou.

Kniha je rozčlenená na päť kapitol. V prvej kapitole autor pojednáva o dynastickom mene Kotromanić v písomných prameňoch. Kotromaničovci síce boli starým bosenským rodom, no v písomných prameňoch sa meno tejto dynastie objavuje až od roku 1403, a to v písomnostiach dubrovníckej republiky. Autor postupne uvádza viaceré príklady dokumentov z dubrovníckej proveniencie, predovšetkým menovania a pokyny pre dubrovníckych vyslancov, kde upriamuje pozornosť na opisy a charakteristiky členov bosenskej panovníckej dynastie.

Druhá kapitola pojednáva o vývoji panovníckeho rodu, pokrvných vzťahoch a otázkach dedičstva. Autor tu postupne uvádza rôzne označenia, ktorými boli Kotromaničovci v dobových dokumentoch sú-

hrne označovaní (casa, kuća, hiža, genus, generatio, kindred...). Do kapitoly je taktiež zaradený rodostrom troch generácií rodu Kotromanić, začínajúci osobou kráľa Ostoja.

V ďalšej kapitole autor zdôrazňuje skutočnosť, že Kotromanićovci boli v dobových prameňoch označovaní za pradávny rod, no zamýšľa sa aj nad otázkou zakladateľa dynastie. V úvode pre kompletnosť spomína osobu bosenského bána a zároveň uhorského vazala Mateja Ninoslava, no v otázke pôvodu rodu sa prikláňa k možnosti, že ním bol až Prijezda I. Súčasťou kapitoly je aj rodostrom začínajúci Prijezdom I. a končiaci kráľom Tvrtkom II. Tvrtkovićom.

Vo štvrtej kapitole sa autor zamýšľa nad dobovou interpretáciou pôvodu rodu Kotromanić. V záujme udržiavania nespochybniteľného obrazu o vláde z božej vôle je možné predpokladať existenciu určitých dobových legend, genealógií, rodokmeňov, portrétov či kroník, no ich dôkazy o ich existencii v súčasnosti nie sú známe. Autor naznačuje, že tieto sa pod vplyvom úspešných osmanských výbojov a turbulentných období nemuseli zachovať.

Posledná piata kapitola je zameraná na vizuálne prvky pomáhajúce pri tvorbe dynastickej identity. Autor do tejto kapitoly zaradil pečate na dokumentoch, gotické chrámy, ale aj kráľovskú hrobku v lokalite Bobovac či pokus o rekonštrukciu erbu znázorneného na textilii nájdennej v hrobe kráľa Tvrtka. Kapitola je bohato doplnená obrazovým materiálom.

Kniha je doplnená o prílohy, konkrétne ide o pramenné edície desiatich stredovekých listín, z ktorých väčšina je uložená v štátnom archíve v Dubrovniku. Autor však pri svojom výskume využil aj pramene uložené v archívoch v Zadare, Budapešti, Lubľane, Vatikáne a v Benátkach.

V závere autor konštatuje, že Kotromanićovci boli pôvodom domáci vladársky rod, pričom svoju identitu a oprávnenie vládnúť vyvodzovali z dedičnosti a starobylosti svojho rodu. Bosenský panovnícky rody je v tomto značne podobný iným vládnucim rodom stredovekej Európy. Zároveň však pripomína malú zachovalosť dochovaných

prameňov, či už písomných, alebo hmotných, ktoré by tieto skutočnosti potvrdzovali a zvyrazňovali. Zistenia autora preto môžeme označiť za očakávané. Napriek tomu musíme oceniť, že jednotlivé zmienky a dochované dobové fragmenty poctivo analyzuje a ďalej interpretuje. V tomto smere môžeme konštatovať, že z dostupných prameňov vytvára pomerne ucelený obraz o rode Kotromanićovcov. Náš celkový dojem z publikácie je veľmi pozitívny.

Tomáš Pastucha

TAKÁCSOVÁ KOLÁŘOVÁ, Kornélia (ed.). *Ženy ve středověku: zakladatelky, mecenášky, matky*. Praha : Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy, 2022, 198 s. ISBN online publikace 978-80-87922-33-0.

Aj keď sa stredoveká spoločnosť neraz vykresľuje ako patriarchálna a prísne štruktúrovaná, skutočnosť je oveľa zložitejšia. Ženy zastávali v stredoveku dôležité miesto, mali vplyv a pohybovali sa v zložitom vývoji sociálnych, ekonomických a politických vzťahov, čím zanechali nezmazateľnú stopu vo vývoji dejín. Dosvedčuje to aj anotovaná kniha *Ženy ve středoveku*. Ide o kolektívnu monografiu k problematike skúmania dejín žien pod vedením Kornélie Kolárovej Takácsovej. Predkladaná kniha je výberom príspevkov rôznych autorov, ktoré sa venujú problematike žien a sú geograficky obmedzené na územie stredovekých štátov a to Česko, Poľsko a Uhorsko, kde sa prepájali vzájomné dynasticke väzby. Časovo sa kniha venuje obdobiu vrcholného stredoveku. Práca sledovala rôzne aspekty ako napríklad kráľovské vzťahy, v ktorých ženy zohrávali významnú úlohu, ženy ako podporovateľky dobového umenia, aspekty cirkevného umenia zobrazujúce biblické ženské aspekty a iné.

Po predhovore od Víta Vlnasa nasledoval úvod sledujúci dynasticke vzťahy v strednej Európe v 14. storočí. Mária Prokopp sa nesnažila podať vyčerpávajúci opis, ale sledovala dynamické vzťahy medzi rodmi. Jan Royt

v kapitole s názvom *Ikonografie kráľovských párií Přemyslovců a Lucemburků ve středověkých Čechách* sa venoval reprezentácií manželstva s dôrazom na úlohu ženy v týchto vzťahoch. Ikonografia sa opierala o príklady z prostredia Byzancie, napríklad zobrazenie cisára Iustiniana a cisárovnej Theodory, či cisára Constantina a cisárovnej Heleny (v tomto prípade išlo o zobrazenie matky a syna). Naznačil, že páry boli v jeho analýze zobrazovaní buď ako darcovia, alebo ako zbožní ľudia. V ďalšej kapitole sa Viktor Kubík ponoril do problému objednávateľiek rukopisov v prvej polovici 14. storočia. Ide o príspevok z oblasti dejín umenia. Predpokladal, že v tomto období narastal počet diel, ktoré boli objednávané, avšak zdôraznil, že tento problém má aj mnoho nejasností.

Editorka práce Kornélia Kolárová Takácsová sa zasa venovala kráľovským vdovám ako zakladateľkám, mecenáškam na príklade Alžbety Poľskej, konkrétne analýze jej aktivít. V danom období sa totiž mnohé vdovy podieľali na vzniku kláštorov a stávali sa objednávateľkami umeleckých diel, čo bol prípad aj Alžbety Poľskej. Na rozdiel od iných prípadov, táto vdova nevstúpila do kláštora, čo bolo bežnou praxou, aj keď mala blízky vzťah ku kláštorom, a participovala napriek vdovstvu na významných cirkevných, politických a reprezentatívnych aktivitách svojho syna.

Ágoston Takács sa venoval výskumnému problému dominikánskeho kláštora na Margitinom ostrove. Konkrétne sa zaujímal o problém, či bol tento kláštor dvojitým kláštorom. Motiváciou k výskumu bola popularita sv. Margity, ktorá žila v 13. storočí. Niekoľko poznámok k novoobjavenej maľbe vo farskom kostole Vnútorného mesta v Pešti sa pokúsil priniesť Zsombor Jékely. Tento obraz, neporušená freska Panny Márie s dieťaťom, bol nájdený už v roku 2010 a jeho objav vyvolal veľkú senzáciu. Podľa neho tento nález hovorí o dvoch skutočnostiach: ilustruje vysokú kvalitu nástenných malieb 14. storočia v Uhorskom kráľovstve, a že kráľovský dvor sa mohol nejakým spôsobom podieľať na výzdobe novopostaveného „sanktuária“ či svätyne farského kostola vo Vnútornom meste.

V druhej polovici knihy Romuald Kaczmarek analyzoval osobu Agnešky Habsburskej, vojvodkyne zo Świdnice a Jawora, so zreteľom na jej mecenášske, či donátorske aktivity. Michaela Ottová sa zasa pozrela na materský a rodinný kult svätej Anny v luxemburských Čechách. Poukázala na to, že prítomnosť relikvií svätej Anny v českých krajinách sú doložené už koncom 13. storočia v okruhu kráľovského rodu Přemyslovcov. Iný aspekt sledoval Ivan Gerát. Zameral sa na panny a panenstvo v Krumlovskom kódexe, jeden z najvýznamnejších rukopisov svojej doby z prostredia južných Čiech. Podľa neho totiž mariánske obrazy integrovali neraz až „protichodné praktické princípy veľmi veľkorysého odpúšťania hriechov s účinným asketickým prístupom, vyžadujúcim disciplínu“. Peter Megyeši sa v kapitole, s názvom *Vízie svätej Brigity Švédskej a neskorogotická ikonografia Adorácie Krista na Slovensku* zamerl na sledovanie premien ikonografie Narodenia, ku ktorým dochádzalo v umení na Slovensku na prelome 15. až 16. storočia. Autori totiž neboli ovplyvnení len novozákonným opisom udalosti, ale aj inými mimo-biblickými zdrojmi. Autor sa pokúsil poukázať na isté opakujúce sa motívy, ktoré je podľa neho možné spojiť s premenami ikonografie, vychádzajúcimi z videní svätej Brigity.

Samuel Červeňanský